

Ключові слова: філософія освіти, педагогіка, педагогічна майстерність, професіоналізм.

Мищенко М.Н.

ФИЛОСОФИЯ ПЕДАГОГИЧЕСКОГО МАСТЕРСТВА И.А. ЗЯЗЮНА

В статье рассматриваются педагогические взгляды И.А. Зязюна, которым присуще соединение философии, собственно педагогики, психологии, этики и эстетики. Наличие философского видения у данного автора открывает разные грани образовательного процесса, стимулирует поиск новых методологий, раскрывает потенциал и перспективы развития образования в связи с социокультурными условиями. Что касается сущности педагогического мастерства, чему посвящена статья, то оно предстает как комплекс качеств личности преподавателя, необходимых для высокого уровня профессиональной деятельности.

Ключевые слова: философия образования, педагогика, педагогическое мастерство, професіоналізм.

Mishchenko M.M.

PHILOSOPHY OF PEDAGOGICAL TRADE OF I.A. ZYAZYUN

The article focuses on the pedagogical looks of I.A. Zyazyun, which connection of philosophy, pedagogics, psychology, ethics and aesthetics is characteristic. Philosophical approach of author is given by a new look to the educational process, stimulates the search of new methodologies, exposes potential and prospects of development of education. In respect of pedagogical trade, it is a complex of the personal qualities of teacher, they necessary for the high level of professional activity.

Keywords: philosophy of education, pedagogics, pedagogical trade, professionalism.

Стаття надійшла до редакції 07.04.2015

УДК 37.013

*Петутіна О.О.,
Харків, Україна*

ПЕДАГОГІЧНА КУЛЬТУРА ТА ЕТИКА ВИКЛАДАЧА

У своїх роботах, присвячених філософії професійного розвитку особистості та педагогічній культурі викладача, І.А. Зязюн неодноразово зауважував на те, що сучасні соціокультурні умови, процеси глобалізації та системна криза цивілізації кінця ХХ – початку ХХІ ст. привели до нового якісного стану в освіті. Він характеризується відкритістю й неврівноваженістю, особливою логікою та закономірностями існування, необхідними для виживання – самоорганізацією, саморозвитком – і в першу чергу за рахунок актуалізації внутрішніх духовних резервів [2, с. 63].

Реформа вищої освіти є потужним поштовхом до позитивних змін в житті вітчизняних університетів, їхньої автономії, прозорості систем вступу до навчального закладу та оцінювання знань студентів, мобільності викладачів, боротьби з корупцією. Аби долучитися до світового освітнього простору, стати його повноправним учасником країні передусім слід зважитися на глибинні зміни моральних засад науки й вищої школи.

Незважаючи на численні та енергійні заходи Міністерства освіти і науки традиційною залишається схема керування – згори донизу, панує авторитаризм, свавілля адміністрації. Лише в окремих вищих навчальних закладах впроваджені Кодекси честі викладачів. Останні залишаються залежними від штатного розкладу, скорочень навчального навантаження, змін у пенсійному законодавстві тощо.

В той же час Україні загрожує наростаюча тенденція дезінтеграції і вузької спеціалізації в різних сферах життєдіяльності, не орієнтованих на реалії сьогодення. «Втрата відчуття цілого, не співвіднесеність особистого життя людини з життям інших людей – мало придатна атмосфера для формування громадянина», – зауважував науковець [1, с. 39]. Тому сучасна вища школа потребує викладачів з іншим духовним і душевним світом, що мислять в контексті цінностей і смислів людського життя і культури.

Але найчастіше для керівництва вищого навчального закладу гарний педагог – це висококваліфікований фахівець – кандидат або доктор наук, який плідно займається науковими дослідженнями та бере активну участь у методичній та організаційній роботі, на належному теоретичному й методичному рівні викладає дисципліни, передає знання студентам. Його ж приватне життя, дозвілля, захоплення, культура спілкування, його внутрішній світ – лише особиста справа, автономна область, що практично не впливає на професійну діяльність, педагогічну культуру в цілому.

Такий стан обумовив актуальність численних досліджень, проведених в останні роки соціологами України, у тому числі в НТУ «ХП», з вивчення етики викладача та його життєвих пріоритетів.

Передусім вони засвідчили, що пріоритетами професійної діяльності педагога університету є:

- творчий характер роботи;
- розвиток професійних знань, умінь і навичок майбутніх фахівців;
- висока оцінка їхньої діяльності студентами і колегами;
- успішна науково-дослідна робота.

Нажаль, моральні заслуги і чесноти цікавлять значно менше, а моральна культура в цілому, що призначена піднімати та облагороджувати особистість, не виступає стимулом, внутрішнім регулятором життєдіяльності викладача. Його етика десь в «паралельному світі», хоча і визнається цінністю, виступаючи як еталон належного.

Широка демократизація моралі в сучасному суспільстві позбавила її прямої зобов'язуючої сили. Але безперечною рисою прогресу є те, що належність до людей з честю, гідністю, відповідальністю, совістю визначається самовихованням, внутрішнім волевиявленням, пошуком серця самої особистості.

Однією з найважливіших форм моралі, де моральні вимоги виражаються найбільш узагальнено, є моральні принципи, що визначають напрямки діяльності особистості, характер її взаємовідносин з іншими людьми.

Серед необхідних викладачеві університету принципів моралі на першому місці, як свідчать соціологічні опитування, вимогливість, міра якої визначається оцінкою моральних можливостей особистості. Без пред'явлення високих моральних вимог до самого себе, колег, студентів і визнання відповідальності за їхнє виконання сучасну педагогічну етику просто неможливо уявити.

На другому ранговому місці – гуманізм. Для більшості педагогів цей найважливіший принцип світогляду, в основі якого переконання в безмежності можливостей людини та її здатності до вдосконалення, вимога свободи й захисту достоїнства особистості, не є абстрактним. Адже «справжній гуманізм – це синонім злиття окремої особистості з усіма людьми» (Р. Ролан), «устрій людської душі» (Л. Толстой).

Разом з тим викладачі університетів вважають, що для їхньої професійної діяльності повною мірою необхідний оптимізм. Нагадаємо, що цей принцип в етиці є плідною основою людської поведінки: віра в найкраще майбутнє сприяє розвитку творчих здібностей особистості, формуванню її позитивних моральних якостей.

Соціально-політичний і моральний принцип патріотизм – на четвертій ранговій позиції. Звісно, що патріотичні почуття та ідеї тільки

тоді морально підносять людину, коли поєднані з повагою до представників інших народів і не вироджуються в психологію національної винятковості.

Патріотизм виховується, свідомо формується, розвивається. «Врешті решт, сама етика не лише наука про моральне життя, – як влучно зауважував І.А. Зязюн, – але й своєрідне втілення духу нації і кожного окремого громадянина» [1, с. 39].

Патріотизм педагога проявляється не тільки в гордості за успіхи та наукові досягнення країни, міста, але й рідного університету, у повазі до історичного минулого, дбайливому відношенні до народної пам'яті, національних і культурних традицій.

Серед найважливіших моральних принципів, повною мірою необхідних викладачу вищого навчального закладу, виділяється і колективізм, що заснований на спільному характері навчальної, наукової, організаційної й виховної діяльності.

Останнім часом, в умовах найскладніших політичних реалій, серед пріоритетних принципів все частіше виступає милосердя, що відображує загальну тенденцію: волонтерство, поширене серед різних верств населення, діяльна любов, яка виражається в готовності допомагати кожному нужденному, пораненому, втратившому близьку людину в українському суспільстві одержує усе більш адекватну оцінку.

Милосердя сьогодні актуально як ніколи: досвід спілкування, всього нашого життя свідчить про те, що самотність, хвороби, старість тощо вимагають не тільки соціальної турботи, але й найделікатнішого індивідуального милосердя, що з'єднує два аспекти – духовно-емоційний (переживання чужого болю як свого) і конкретно-практичний (готовність до реальної допомоги).

Завершує шкалу необхідних викладачеві принципів моралі індивідуалізм. Як життєва позиція й умонастрій він завжди пов'язаний з визнанням громадянських свобод особистості, а в моральності – її достоїнства й відповідальності. Разом з тим варто пам'ятати, що індивідуальність – поняття ціннісно-нормативне, що відображує високу оцінку цілісної й незвичайної особистості. При цьому об'єктом оцінки виступають вже не моральні якості людини, а її естетичний, психологічний, поведінковий образ.

В той же час найважливішими моральними якостями й вимогами викладачі університету вважають:

– відповідальність як відповідність моральної діяльності особистості її обов'язку, розглянуті з позицій можливостей самої людини;

– повагу як визнання людського достоїнства, що припускає справедливість, а також довіру до усіх суб'єктів навчально-виховного процесу, уважне ставлення до переконань колег і студентів, а також чуйність, увічливість, делікатність;

– взаємодопомогу, що обумовлена спільністю інтересів і цілей викладачів кафедри, факультету, навчального закладу;

– терпимість, практична цінність якої зростає в сучасній вищій школі, як і в українському суспільстві в цілому, коли плюралізм думок і світоглядів, діалог різноманітних політичних сил і культур перетворюються у необхідну умову його існування;

– ввічливість, що як одна з найважливіших вимог етикету включає доброзичливість, делікатність і такт;

– довіру, заснована на переконанні в сумлінності й чесності колег і студентів;

– благородство, оскільки шляхетна людина завжди «вище образ, несправедливості, горя, насильства» (Ж. де Лабрюйєр).

А от найбільше неприйняття викликають: пихатість, лицемірство, заздрість, цинізм, грубість, вульгарність, егоїзм, боягузтво, кар'єризм і марнославство.

Коли ми розглядаємо мораль, то маємо на увазі не тільки характеристику особистості, сукупність властивих їй етичних принципів та якостей, а й характеристику взаємин між людьми, передусім ділове спілкування.

Змістом ділового спілкування в університеті є соціально-значуща спільна діяльність – навчально-виховний процес, з приводу якого виникає і розвивається взаємодія його суб'єктів. Разом з тим – це усні контакти між викладачами, співробітниками, адміністрацією, які мають для цього необхідні повноваження і ставлять перед собою завдання розв'язати конкретні проблеми.

Під час ділового спілкування легше встановлюються контакти між тими викладачами, що говорять «однією мовою» і прагнуть до продуктивного співробітництва. Засадами такого спілкування завжди є моральні норми та правила ділової етики, знання та вміння, пов'язані з обміном інформацією, використанням засобів взаємовпливу та взаєморозуміння.

Серед правил ділової етики, необхідних викладачеві повною мірою для його успішної діяльності, виділені наступні:

- правила ввічливості в громадських місцях;
- правила телефонного ділового спілкування;
- правила ведення документації та ділової переписки;

- правила поведінки за столом на діловому прийомі;
- правила ведення нарад, переговорів і презентацій;
- правила захисту ділової інформації та інтелектуальної власності.

Для керівників (ректора, проректора, декана, завідувача кафедрою), на думку викладачів, найважливішими є:

- компетентність;
- висока загальна культура;
- відповідальність за ухвалені рішення;
- вимогливість.

Але мало хто зауважує на те, що саме від керівника, його особистої поведінки, індивідуальних якостей значною мірою залежить морально-психологічний стан у навчальному закладі.

Основною етичною нормою, якої слід дотримуватися у службових взаємовідносинах, є збереження гідності кожного працівника і студента. Тому керівник повинен демонструвати неупередженість, безкорисливість, лояльність, справедливість у ставленні до членів навчального колективу, здатність їх згуртувати та створювати їм сприятливу атмосферу для роботи.

Важливий шлях самовдосконалення особистості викладача, розвитку його культури спілкування – наслідування зразків. Кожний може пригадати людину, що стала для нього прикладом. Ми іноді намагаємося відтворити саме її способи діяльності, манери поведінки, спілкування і т. д. особливо, якщо вона змогла змінити стратегію нашого життя в цілому. Для багатьох педагогів України таким взірцем і був І.А. Зязюн – вчений-гуманіст, викладач, керівник-лідер. Кожного, кому пощастило з ним спілкуватися, Вчитель надихав на розвиток особистості, підвищення педагогічної культури перш за все своєю яскравою, неповторною індивідуальністю, своїми вчинками. Його ставлення до людей було етично вивіреним та психологічно бездоганим, а спілкування з колегами справжньою творчістю.

Очевидно, що чим вище моральна культура викладача, тим найефективніше та найвідповідальніше він вирішує основні завдання своєї професійної діяльності. При цьому він повинен чітко представляти той цільовий ідеал, до якого необхідно прагнути, а це – цілісна особистість. І, навпаки, низький рівень педагогічної етики, брак «морального капіталу» може звести нанівець весь творчий потенціал викладача університету. Пам'ятаймо вже крилатий вислів І.А. Зязюна: «для сучасного «цивілізованого світу» поняття «моральний капітал» таке ж органічне, як і «капітал фінансовий» [1, с. 39].

Список літератури: 1. Зязюн І.А. Духовна еліта у суспільстві: інтелігентність і громадянськість / І.А. Зязюн // Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти : зб. наук. праць. – Вип. 1 (5). – Х.: НТУ «ХП», 2003. – С. 32–41. 2. Зязюн І.А. Філософія професійного розвитку людини / І.А. Зязюн // Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти : зб. наук. праць. – Вип. 5 (9). – Х.: НТУ «ХП», 2004. – С. 51–64. 3. Кремень В.Г. Філософія національної ідеї. Людина. Освіта. Соціум / В.Г. Кремень – К.: Грамота, 2007. – 576 с. 4. Педагогічна майстерність: Підручник / І. А. Зязюн, Л. В. Крамушенко, І. Ф. Кривонос та ін.; За ред. І.А. Зязюна. – К.: Вища шк., 1997. – 349 с. 5. Покликання університету: Зб. наук. праць / Відп. ред. О.Гомілко. – К.: Веселка, 2005. – 304 с.

Bibliography (transliterated): 1. Zyazyun I.A. Dukhovna elita u suspil'stvi: intelihentnist' i hromadyans'kist' / I.A. Zyazyun // Problemy ta perspektyvy formuvannya natsional'noyi humanitarno-tekhnichnoyi elity : zb. nauk. prats'. – Vyp. 1 (5). – Kh.: NTU «KhPI», 2003. – S. 32–41. 2. Zyazyun I.A. Filosofiya profesiynoho rozvytku lyudyny / I.A. Zyazyun // Problemy ta perspektyvy formuvannya natsional'noyi humanitarno-tekhnichnoyi elity : zb. nauk. prats'. – Vyp. 5 (9). – Kh.: NTU «KhPI», 2004. – S. 51–64. 3. Kremen' V.H. Filosofiya natsional'noyi ideyi. Lyudyna. Osvita. Sotsium / V.H. Kremen' – K.: Hramota, 2007. – 576 s. 4. Pedahohichna maysternist': Pidruchnyk / I. A. Zyazyun, L. V. Kramushchenko, I. F. Kryvonos ta in.; Za red. I.A. Zyazyuna. – K.: Vyshcha shk., 1997. – 349 s. 5. Poklykannya universytetu: Zb. nauk. prats' / Vidp. red. O.Homilko. – K.: Veselka, 2005. – 304 s.

Петугина Е.А.

ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ КУЛЬТУРА И ЭТИКА ПРЕПОДАВАТЕЛЯ

Рассмотрены основные составляющие этики преподавателя университета, ее роль в его профессиональной деятельности. На основе социологических исследований проанализированы важнейшие моральные принципы (требовательность, гуманизм, оптимизм, патриотизм, коллективизм, милосердие, индивидуализм) и нравственные качества педагога. Сделан вывод о том, что эффективность его профессиональной деятельности в значительной мере обусловлена уровнем нравственной культуры.

Ключевые слова: этика, мировоззрение, моральные принципы, моральные качества, профессиональная деятельность, педагогическая культура.

Петутіна О.О.

ПЕДАГОГІЧНА КУЛЬТУРА ТА ЕТИКА ВИКЛАДАЧА

Розглянуті основні складові етики викладача університету, її роль в його професійній діяльності. На основі соціологічних досліджень проаналізовані найважливіші моральні принципи (вимогливість, гуманізм, оптимізм, патріотизм, колективізм, милосердя, індивідуалізм) та моральні якості педагога. Зроблено висновок про те, що ефективність його професійної діяльності значною мірою обумовлена рівнем моральної культури.

Ключові слова: етика, світогляд, моральні принципи, моральні якості, професійна діяльність, педагогічна культура.

Petutina O.

PEDAGOGICAL CULTURE AND ETHICS OF A TEACHER

This paper highlights the basic components of the University teacher's ethics, its role in the practice of his profession. The most important moral principles (exactingness, humanism, optimism, patriotism, collectivism, mercy, individualism) and moral qualities of a teacher are analyzed on the basis of the sociological studies. The author concludes the effectiveness of professional activities was largely due to the level of a moral culture.

Keywords: ethics, worldview, moral principles, moral qualities, professional activities, pedagogical culture.

Стаття надійшла до редакції 06.04.15

УДК 377.091.12:005.73

Polishchuk T.P.

*State Educational Establishment "Berdichev Higher Vocational College,"
Great Nyzhirtsi Village, Berdichev district, Zhitomir region*

TEACHER'S PEDAGOGICAL CULTURE AS AN INTEGRAL PART OF ORGANIZATIONAL CULTURE DEVELOPMENT OF TEACHING STAFF IN VOCATIONAL AND TECHNICAL EDUCATIONAL INSTITUTION